

**DE ZOGENAAMDE
HISTORISCHE JEZUS
EN DE IN DE GESCHIEDENIS
OPTREDENDE,
BIJBELSE CHRISTUS**

MARTIN KAEHLER

*Der sogenannte historische Jesus
und der geschichtliche, biblische Christus*

*De zogenaamde historische Jezus
en de in de geschiedenis optredende,
Bijbelse Christus*

**Ingeleid, vertaald, van aantekeningen voorzien
met een epiloog**

door dr. Peter Veldhuizen

Uitgeverij Heijink, Hardenberg

Schrijver: Dr. Peter Veldhuizen (1946), emeritus predikant van de
Nederlands Gereformeerde Kerk te Leerdam

Coverontwerp: Ida Veurink

ISBN: 9789463863810

Uitgeverij Heijink, Hardenberg

2019 Dr. Peter Veldhuizen

BELANGRIJK OF NIET?

In deze studie gaat het over de meest wezenlijke vraag van het christelijke geloof en de theologie.

Ja, de alles beslissende vraag, namelijk deze: Is Jezus een historische figuur die interessante dingen heeft gedaan en inspirerende woorden heeft gesproken of is hij het vleesgeworden Woord van God en de gekruisigde en verrezen Heer?

Die vraag raakt elke zich respecterende westerling, want niemand heeft tot nu toe onze westerse cultuur zo in diepte en breedte beïnvloed als Jezus Christus.

Die vraag raakt kerk, theologie en cultuur, kortom: de denkende mens.

P. Veldhuizen
Van Naaldwijcklaan 2
4143 BW Leerdam

INLEIDING

Terug naar 1892 voor verstaan van de huidige theologie

Ligt het de moderne mens nog wel om in geestelijke zaken terug te keren in het verleden? Weinigen bekommeren zich in de regel om de traditie der eeuwen. Overigens de werkelijke zaken van de geest verduren de eeuwen. Zo is en blijft het werk van de filosoof en schrijver Plato onaantastbaar in de tijd. Natuurlijk worden we daarin aan veel herinnerd aan Plato's tijd, maar anderzijds heeft het bijna iets van het 'boventijdelijke'. Toch richten wij ons in de regel op de toekomst, zodat de krant van vandaag ons morgen weinig meer heeft te zeggen; en dat blijkt, want zij verdwijnt in de regel dezelfde dag al bij het oud papier. Waarom dan terug naar 1892? Daar is meer dan een reden toe.

Allereerst zet de rede van Martin Kähler *De zogenaamde historische Jezus en de in de geschiedenis optredende bijbelse Christus*, die hij in 1892 hield in Wuppertal op een conferentie van predikanten, voor ons persoonlijk ons hele theologische werk in een bezield verband. Wat Kähler hier poneert, raakt ook zijn hele theologie en deze heeft in Nederland weinig bekendheid gekregen. Wie zijn theologie grotendeels bijeen leest, zal moeten erkennen dat hij behoort de klassieke theologen. Juist omdat hij tegen de geest van zijn tijd inging en zijn opponenten ernstig nam, dient hij uit de vergetelheid te raken, want hij was en bijbelwetenschapper en dogmaticus. Die twee zijn in de loop der tijd beangstigend uiteen gegaan en drijven steeds verder van elkaar weg, zodat ze wederzijds het zicht op elkaar verliezen. Dit pleit noch voor de Bijbelwetenschap noch voor de theologie, maar van de bijbelwetenschap van Oud en Nieuw Testament geldt hetzelfde. Kähler trachtte alle drie bijeen te houden en alleen daarom al verdient hij aandacht. Bij hem breekt iets van een nieuw begin aan.

Wij staan er in de regel veel te weinig bij stil hoe belangrijk het is om mannen van naam uit hun tijdsgewricht te doen herrijzen en vervolgens hun invloed na te laten gaan. Bij belangrijke gebeurtenissen of grote figuren zullen we zowel terug als vooruit dienen te zien. Kähler heeft in zijn zeggingskracht nog niets ingeboet; en hij maakte het zichzelf niet gemakkelijk, want hij werkte met gegevens uit drie disciplines, Oud en Nieuw Testament en de systematische theologie. En toch, met minder kan het niet, wil men ernstig genomen worden en niet aan de vergetelheid worden overgegeven.

In theologisch opzicht heeft 1892 ons wel iets te zeggen, want wat er in dat jaar in Duitsland op theologisch gebied plaatsvindt, zal de toekomst leren en dat tot op de dag van vandaag.

Wij laten nu achtereenvolgens drie theologen de revue passeren in verband met het jaar 1892 en hun invloed op de theologie.

1892 en Johannes Weiss (1863-1914)

In 1892 verschijnt van de nieuwtestamenticus Johannes Weiss: *Die Predigt Jesu vom Reich Gottes*. Al is dit werk volgens Albert Schweitzer nog niet geheel in alle facetten doordacht, toch is hier een nieuwe aanzet, zodat volgens hem geldt: ‘Het land ligt voor u open’. Hier ligt ook het theologische uitgangspunt van de christelijke theologie, dat is de zaak waarom het ons te doen is en dat wij¹ in den brede hebben uiteengezet en waarop wij willen wijzen. Zo stelt Schweitzer dit boek van Johannes Weiss in betekenis gelijk aan *Leben Jesu* van David Strauss. Het gaat om het uitgangspunt, dat het beheersende begrip van Jezus’ verkondiging; het begrip van het Koninkrijk Gods is, *basileia tou theou*. En dit niet inwendig in kantiaanse zin en in die van

---

¹ Bij Pascal lazen wij eens, dat het in wetenschappelijk werk beter is gebruik te maken van ‘wij’ dan van ‘ik’, omdat we in dit opzicht weinig hebben van onszelf. Die raad heb ik dankbaar overgenomen, zelfs al is het voor menigeen storend, omdat bij ons de keuze tussen Gehalt of Gestalt, gaat naar Gehalt.

Albrecht Ritschl, alsof het rijk Gods in het innerlijk van de mens indaalt, maar dat het koninkrijk Gods zich voltrok in het land Israël in het optreden van Jezus Christus. ‘De komst van het koninkrijk is een wonderbaarlijk gebeuren, dat zich zonder toedoen van de mens alleen van Gods kant plaatsvindt’, rake typering van Rudolf Bultmann.² Was dit woord van Bultmann maar wat bekender geweest in de jaren zestig van de vorige eeuw. Toen meende men tekens van het rijk Gods te moeten en te kunnen oprichten. Pascal wist het al: ‘Wie hier op aarde de hemel meent te kunnen brengen, brengt veeleer de hel’. Wat wel bijzonder is, geldt het eschatologisch karakter van het rijk Gods. Het woord eschatologisch dat centraal komt te staan bij Albert Schweitzer in verband met Jezus, treffen we ook aan bij Rudolf Bultmann als het eind en hoogtepunt van Gods openbaring in Jezus Christus. Dit nu zal heel wat teweeg brengen. Want hoe zullen we eschatologie en apocalyptiek van elkaar scheiden? De eschatologie in velerlei schakering komt dan ook centraal te staan in het theologische denken rondom het begin van de twintigste eeuw. Er valt een jaar te onderscheiden als begin. Het werk van Weiss over het Koninkrijk Gods levert een baanbrekend onderzoek op, dat moeilijk meer valt weg te denken. Wij zijn er gaandeweg steeds meer van overtuigd geraakt dat dit het uitgangspunt is van de christelijke theologie in onze multiculturele samenleving.

1892 en Wilhelm Herrmann (1846-1922)

In 1892 verschijnt van de systematische theoloog Wilhelm Herrmann (1846-1922) zijn opstel: *Die geschichtliche Christus*

---

² *Theologie des Neuen Testaments*, (1958), 8. Aufl., uitgegeven door Otto Merk, Tübingen 1980, S. 3. Bij zijn leermeester Johannes Weiss vinden wij al: ‘Der Begriff ist nicht von unten nach oben, sondern von oben gedacht’, zie: *Die Schriften des Neuen Testaments*. Neu übersetzt und für die Gegenwart erklärt von Otto Baumgarten, Wilhelm Bousser etc., herausgeg. Von Johannes Weiss, Erster Band, 2. Aufl., Göttingen 1907, 252.

der Grund unseres Glaubens. Naar eigen zeggen, kreeg hij van huis uit het stempel mee van luthers-piëtistische vroomheid en dat blijkt ook uit zijn werk. Zowel Rudolf Bultmann als Karl Barth spreken vol lof over hem als hun leermeester. Als het bij Barth gaat om de keuze wie hem tijdens zijn studie meer aansprak Harnack of Herrmann dan is het antwoord Herrmann. Toch geeft Barth aan het eind van zijn leven toe, dat de nieuwtestamenticus Bultmann de systematische theoloog Wilhelm Herrmann meer is trouw gebleven dan hij. In plaats van het geliefde woord ‘Erlebnis’, ‘ervaring’ bij Herrmann heeft Bultmann gesproken van ‘existentie’: ‘Het geloof is een existentiële act et cetera’, aldus Bultmann. En typeert Barth: ‘Mijn oude vriend Bultmann is ten diepste een heruitgave van het oude piëtisme. In een nieuwe taal zegt hij precies dezelfde zaken, zoals wij ze bij Herrmann gehoord hebben’.³ Alleen hierom al is óók Herrmann van betekenis. Hij stond bekend om zijn vroomheid, zodat de hoogbejaarde Barth sprekend over Wilhelm Herrmann zei, dat deze geen woord zo zeer had liefgehad als ‘Erlebnis’. ‘Zijn theorie was: Men moet eerst met Kant verstaan wat Wet betekent. Dan moet men beleven: Ten eerste, dat men de Wet niet vervult en dat is verschrikkelijk. En ten tweede, men moet een aanraking met het innerlijke leven van Jezus krijgen; dan eerst wordt men getroost en op zijn plaats gezet. Herrmann was een mengeling van lutheraan en piëtist. Ik heb hem voor 60 jaren met enthousiasme aangehoord’.⁴ In filosofisch opzicht was Herrmann een kantiaan en theologisch een ritschliaan. Dat Herrmann het opstel *Die geschichtliche Christus der Grund unseres Glaubens* schreef, daarvan was de aanleiding dat hij niet (geheel) met Martin Käblers opstel over *De zogenaamde historische Jezus en de in de geschiedenis optredende Bijbelse Christus* kon accorderen. Het Franse gezegde blijkt ook hier waar te zijn: ‘Pour mieux discuter

---

³ Eberhard Busch, *Meine Zeit mit Karl Barth. Tagebuch 1965-1968*, Göttingen 2011, S. 327-328

⁴ Eberhard Busch, *a.a.O.*, S. 327.

on doit être d'accord', 'om beter te kunnen discussiëren moet men het eerst eens zijn'. Van de jonge Kähler was Herrmann nog kort leerling geweest. In de noten van Kählers pennenvrucht, die ontstond na de rede, vindt de onderlinge bestrijding plaats, die ons in dit stadium eer afleidt dan verrijkt, daarom laten wij deze zo goed als geheel achterwege. Overigens is het niet eenvoudig het verschil tussen beider opvatting in het kort weer te geven.⁵ Ten opzichte van Martin Kähler was Herrmann van mening, dat de aspecten van Christus' persoon wel van belang waren voor de discipelen, maar niet noodzakelijk zo voor ons gelden. Van betekenis is dat als Pannenberg over Kähler gaat schrijven, hij dit doet onder het opschrift: 'De *nieuwe* Bijbeltheologie'. Daarmee eert hij Kähler, maar waar is deze vriend voor het leven van Gunning jr. in theologisch opzicht gebleven? Nergens is hij bekender door geworden dan door zijn rede uit 1892.

Er wordt veel te weinig op gewezen, dat zowel Kähler als Herrmann in Halle leerling zijn geweest van Friedrich August Gottreu Tholuck (1799-1877). Aanvankelijk wel sterkt beïnvloed door Tholuck, wiens amanuensis Herrmann was, nam hij later de beslissende wending naar Ritschl. En toch blijft 'Erlebnis', beleving, ondervinding of ervaring, 'het ene grondbegrip' in de theologie van Herrmann.⁶ Het kwam voor Herrmann er vooral op aan dat God Zich in Jezus Christus had geopenbaard en dat dit de enige en praktische 'Weg zu Gott' was. Het leven als christen betekende dat voor hem theologie wezenlijk een eenheid vormde met ethiek. Dat via Kant ook Albrecht Ritschl hem aantrok, valt te verklaren. De zedelijke geboden gelden namelijk de mens die

---

⁵ Dat blijkt bijvoorbeeld al uit W. Pannenberg, *Problemgeschichte der neueren evangelischen Theologie in Deutschland*, Göttingen-Zürich 1997, S. 110-120: 'Die neue Bibeltheologie' en S. 135-165: 'Wilhelm Herrmann', en Helmut Thielicke, *Glauben und Denken in der Neuzeit. Die grossen Systeme der Theologie und Religionsphilosophie*, Tübingen 1983, S. 384-388: 'Martin Kählers Christologie im Gegenüber zu der W. Herrmanns'.

⁶ *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Zweiter Band, 2. Aufl., Tübingen 1928, kolom 1836-1837